

була не просто політичною кризою, а громадянською війною. Хід громадянської війни, в Козацькій Україні, ускладнювався втручанням ззовні. Громадянська війна в Гетьманщині до 1667 протікала на фоні московсько-польського збройного конфлікту, який безпосередньо впливав на справи України, а тому заслуговує дослідження. Тривала з перемінним успіхом Російсько-польська війна 1654-1667 рр., була найтіснішим образом пов'язана з Хмельниччиною та Руїною. Громадянська війна в Україні впливала на боротьбу Москви і Польщі та навпаки. Незважаючи на те, що в наш час історія Руїни активно досліджується, її військовий аспект у викладі російських дореволюційних істориків ще не став предметом історіографічного аналізу. Дослідженням військових подій того періоду займалися і висвітлювали їх з різним ступенем подробности такі історики як М. Устрялов, С. Соловійов, Д. Іловайській, В. Ейнгорн, М. Голіцин, А. Барсуков, П. Медовиков.

Робиться висновок про доволі повному і об'єктивному висвітленні зазначених подій російської історичної наукою, яка тісно пов'язувала хід московсько-польського конфлікту з громадянською війною в козацькій Україні. Російські історики висвітлювали події війни Московського царства з Річчю Посполитою в їх взаємозв'язку з подіями Руїни. При цьому дії московської влади і московського командування в ряді випадків піддавалися гострій критиці з боку російської історичної науки.

Ключові слова: Руїна, Гетьманщина, Російсько-польська війна 1654-1667 рр., Чуднівська кампанія 1660, похід Яна Казимира на Лівобережжя, В. Шереметєв, І. Виговський, Т. Цецюра, Ю. Хмельницький, І. Нечай, М. Філімонов (єпископ Мефодій), В. Золотаренко, І. Брюховецький, Ян Казимир, С. Потоцький, С. Чарнецький, Я. Собеський, І. Богун, змова І. Виговського, Андрусівське перемир'я 1667 р., М. Устрялов, С. Соловійов, В. Ейнгорн, Д. Іловайській, М. Голіцин, А. Барсуков, П. Медовиков, М. Костомаров.

РЕЦЕНЗЕНТИ: Романцов В.М., д.і.н, проф.; Молчанов В.Б., к.і.н., с.н.с.

УДК [94: 329. 15](477.82)«1988/1991»

В.І. Чура

ЖИТЛОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕШКАНЦІВ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УРСР НА ЗЛАМІ 80-х – 90-х рр. ХХ СТ.

Неефективність радянської виробничої моделі давала про себе знати упродовж усього періоду існування Радянського Союзу. Матеріальне становище його громадян посідало далеко не перші місця серед європейських країн. Відтак, ключовою причиною системної кризи, котра охопила народногосподарський комплекс СРСР на початку 70-х рр. ХХ ст., була вкрай екстенсивна модель планового ведення господарства. Її неефективність спричинилася до наростаючого розгортання добре помітних кризових явищ у економіці СРСР на початку 80-х рр. ХХ ст. Упродовж другої половини 1980-х рр. народногосподарський механізм СРСР працював на межі можливостей. Намагання союзного компартапарату спинити сповзання країни до економічного, а відтак політичного краху спричинилося до запровадження політики перебудови. Однак, недолуге втілення соціально-економічних реформ поставило країну в рамки системної кризи. Перебудова, як спроба прищепити плановій радянській економіці ринкові елементи, стала причиною швидкого погіршення матеріального становища громадян

Радянського Союзу. Ініційовані компартійним лідером М. Горбачовим спроби втілення госпрозрахунку та самофінансування поставили виробничий комплекс на межу виживання. Усі його галузі охопила стагнація. Найвідчутніше для пересічних жителів вона проявлялася у контексті динаміки їх житлово-побутових умов.

Ключовою проблемою та ілюстратором неспромоги компартійного режиму до належного соціального забезпечення було перманентно не вирішене «квартирне питання». Воно найяскравіше демонструвало несумісність запроваджуваних нововведень з комуністичним способом виробництва, що врешті підвело добробут жителів західних областей УРСР до межі виживання. Нездатність компартійної верхівки реалізувати ідеї перебудови спричинилася до різкого погіршення житлового забезпечення мешканців західноукраїнських земель. На початку 90-х рр. ХХ ст. його контрольні цифри повертаються на рівень 1970-х рр., втративши таким чином 15-20 років. Не в останню чергу наслідком цього стала стрімка втрата авторитету КПРС-КПУ на місцях, ріст розчарування щодо її спроможності очолити реформування суспільства, і як наслідок – вимоги до усунення компартійних організацій з підприємств та установ міста та проведення тотальної департизації. Це перевтілює патріотично налаштовану громадськість на масового носія національно-демократичного, а згодом антикомуністичного руху за відновлення державної самостійності України.

Ключові слова: *КПРС-КПУ, перебудова, соціальне забезпечення, житло, будівництво, скорочення.*

Наростання системної соціально-економічної кризи в СРСР у другій половині 80-х рр. ХХ ст. набирало незворотного характеру. Через половинчастість та непослідовність ініційовані КПРС реформи спричинялися до швидкого погіршення матеріального становища громадян СРСР. Як наслідок, розгортання перебудовних новацій демонструвало безперспективність компартійних починів. Руйнуючи мінімальний гарантований соціальний стан, реформи тим самим ставили під сумнів доцільність подальшого перебування компартійного керівництва при владі. Політика гласності робила надбанням широкої громадськості численні комуністичні злочини минулих десятиліть, старанно приховувані радянською ідеологічною системою. Одним із вагомих свідчень руйнації комуністичної соціально-економічної системи було житлове забезпечення жителів країни, що фігурувало чи не найгострішою проблемою комуністичного способу господарювання.

З огляду те, що сучасна українська історична наука ще недостатньо приділила уваги корозійним явищам у соціально-економічному середовищі західних областей УРСР у переддень відновлення державної самостійності України у 1991 р., автор зробить спробу простежити наслідки запровадження перебудовних реформ у контексті житлової динаміки мешканців зазначеного регіону. Джерельною базою наукової розвідки слугуватимуть офіційні та неопубліковані статистичні матеріали. Географічна послідовність викладу збудована на основі історичних етнотериторіальних регіонів західноукраїнських земель: Галичини, Волині, Закарпаття та Буковини, що у сучасному адміністративному вимірі становить Львівську, Івано-Франківську, Тернопільську, Волинську, Рівненську, Закарпатську і Чернівецьку області.

Львівську, Івано-Франківську, Тернопільську, Волинську та Рівненську області включено до складу УРСР 4 грудня 1939 р. [1, с. 5] Через півстоліття, у 1988 р. площа Львівщини становила 21 834 кв. км. [2, с. 57], що складало 3,6% території республіки [3, с. 11]. Тут проживало 2 748 тис. осіб, [4, с. 56] що становило 5,3% населення Української РСР [5]. У згаданому році було введено в дію 1 034 тис. кв. м. житла, проте

водопроводом обладнано – 92,7%, центральним опаленням – 67,7%, газом – 93,8%, гарячим водопостачанням – 93,8% [6, с. 113]. Незважаючи на великі об'єми житлового будівництва, його постійно не вистачало. Пересічному громадянину нерідко доводилося очікувати на отримання квартири 15 – 20 років. Скажімо, якщо у 1987 р. було здано в експлуатацію 279 тис. кв. м. житла, то в 1988 р. – 229 тис. кв. м. Державними і кооперативними підприємствами, відповідно, – 49 тис. кв. м. і 43 тис. кв. м., а за рахунок коштів населення та за допомогою державного кредиту – 221 тис. кв. м. та 172 тис. кв. м. [7, с. 108] На одну тисячу чоловік в області було введено 383 кв. м. житлових будинків, що ставило її на 16 місце серед 20 областей республіки [8, арк. 19]. Площа Івано-Франківської області налічувала 13,9 тис. кв. км., або 2,3% території УРСР [9, с. 5]. Тут проживало 1 396 тис. мешканців [10, с. 5], що становило 2,7% від кількості населення республіки [11, с. 5]. За п'ять останніх років державні капіталовкладення у житлове будівництво зменшились на 13 млрд. крб. У порівнянні із 1987 р. введення в експлуатацію помешкань скоротилося на 97 тис. кв. м. у містах та 79 тис. кв. м. – у селах. Кількість сімей, що стояли на квартирному обліку мала таку динаміку: 1980 р. – 24 тис. сімей, 1985 р. – 32 тис. сімей, 1986 р. – 35 тис. сімей, 1987 р. – 37 тис. сімей, 1988 р. – 40 тис. сімей. Для порівняння: надано квартир у 1980 р. – 4 тис., 1985 р. – 5,2 тис., 1986 р. – 4,7 тис., 1987 р. – 5,3 тис., 1988 р. – 5 тис. У розрахунку на 100 сімей рівень забезпечення житлом сягав відповідно 18%, 17%, 16%, 15%, 15% [12, с. 26 – 30]. Територія Тернопільської області розташувалася на 13,8 тис. кв. км., – 2,3% території УРСР [13, с. 5], де проживало 1 169 тис. жителів – 2,3% [14, с. 11] мешканців республіки. У порівнянні із доперевбудовними роками введення в дію площі житлових будинків зменшилося на 51 тис. кв. м. [15, с. 19] Якщо у 1980 р. у черзі для отримання державного житла знаходилося 18 тис. сімей, то у 1985 р. – 23 тис. сімей, а у 1988 р. – 28 тис. сімей. Черга для отримання кооперативного житла: 1980 р. – 4 тис. сімей, 1985 р. – 6 тис. сімей, 1988 р. – 9 тис. сімей [16, с. 47]. На 3,5 тис. скоротилася чисельність осіб, які збудували власні будинки [17, с. 77]. Будівництво житла у сільській місцевості знизилося на 34 тис. кв. м. [18, с. 75], загальноосвітніх шкіл на 4 тис. учнівських місць, клубів та будинків культури на 0,3 тис. місць, лікарень на 86 тис. ліжок [19, с. 86 – 92].

У 1988 р. територія Волинської області налічувала 20,2 тис. кв. км. [20, с. 6], що становило 3,3% республіканської площі [21]. Населення складало 1 034 тис. осіб – 2% жителів республіки [22, с. 121]. У 1980 р. у перелік претендентів для отримання державного і кооперативного житла було внесено відповідно 24 тис. і 3 тис. сімей, 1985 р. – 26 тис. і 9 тис. сімей, 1988 р. – 32 тис. і 14 тис. сімей [23, с. 47]. Площа Рівненської області становила 20,1 кв. км. [24, с. 13], де проживало 1 170 тис. осіб, що складало відповідно 3,3% [25, с. 23] та 2,3% [26, с. 32] на республіканському тлі [27, с. 12]. Справжню картину житлової проблеми ілюструє кількість сімей, котрим вдалося отримати помешкання. Від 1985 р. їх чисельність скорочується на 6,3 тис. У 1981 – 1985 рр. це зробили 19,7 тис. сімей, у 1986 – 1988 рр. – 13,4 тис. сімей [28, с. 82]. Динаміку вирішення «квартирного питання» упродовж 80-х рр. ХХ ст. засвідчують наступні дані. У 1980 р. державний житловий фонд вмещав 24 тис. сімей черговиків, 1985 р. – 33 тис., 1988 р. – 40 тис. Кооперативний реєстр мав таку динаміку: 1980 р. – 3 тис. сімей, 1985 р. – 4 тис. сімей, 1988 р. – 10 тис. сімей [29, с. 47].

Закарпатську область у складі УРСР утворено 22 січня 1944 р. [30, с. 421] За площею Закарпаття займало 12,8 тис. кв. км. [31, с. 13], або 2,1% від території УРСР [32, с. 77]. Там проживало 1 252 тис. осіб [33, с. 5] – 3% [34, с. 45] населення республіки. Введення в дію житлових будинків поменшало від 1987 р.: з державного фонду на 30 тис. кв. м., за рахунок власних коштів населення – на 36 тис. кв. м. [35, с.

148] Якщо за 1981 – 1985 рр. було здано 289 тис. кв. м. корисної площі, то у 1986 – 1988 рр. – 215 тис. кв. м. Особливо помітне скорочення відбувається від 1987 р. – на 73 тис. кв. м., та 1988 р. – на 70 тис. кв. м. [36, с. 150] Кількість збудованих квартир скорчується на 0,5 тис. помешкань: за рахунок державних та кооперативних коштів – на 0,2 тис. осель, власних накладів населення – на 0,3 тис. [37, с. 151] Чисельність осіб, які покращили житлові умови зменшується на 1,8 тис. жителів [38, с. 152]. У черзі для отримання державного і кооперативного житла перебувало відповідно: у 1980 р. 15 тис. і 2 тис. сімей, 1985 р. – 19 тис. і 3 тис. сімей, 1988 р. – 24 тис. і 5 тис. сімей. [39, с. 47] Тим кому пощастило дочекатися помешкання, доводилося ще довго облаштовувати його, оскільки якість виконання будівельних робіт була низькою. Радянське безкоштовне житло лише на 62,4% було забезпечене водопроводом, 61,8% – каналізацією, 50,5% – центральним опаленням, 81,2% – газом, 45% – гарячим водопостачанням, 59,5% – ваннами [40, с. 464]. Чернівецьку область у складі республіки створено 7 серпня 1944 р. У 1988 р. її площа налічувала 8.1 тис. кв. км. – 1.6% загальнореспубліканської території. На території області проживало 938 тис. осіб – 1,8% населення республіки. У 1987 – 1988 рр. спорудження житлової площі скорочується на 12,9 тис. кв. м. А це становило 16% спаду житлового будівництва. На житло очікувало 30 230 сімей, що на 17% більше ніж минулого року. Найбільше у Чернівцях – 25 059 черговиків [41, с. 464].

У 1989 р. найгострішою соціальною проблемою Львівської області продовжувало залишатися житлове питання. На 97 тис. кв. м. скоротилося введення в дію житлових будинків: за рахунок державних коштів – на 68 тис. кв. м., за рахунок коштів населення – 77 тис. кв. м. В сільській місцевості таке скорочення відбулося на 33 тис. кв. м. [42, с. 64 – 65]. Помітно знизилася кількість введення в експлуатацію дитячих дошкільних закладів та лікувальних установ – на 2 363 місць і 720 тис. місць відповідно [43, с. 74 – 78]. Будівництво житла скоротилося на 8%. В експлуатацію здано на 2,6 тис. квартир менше ніж у 1988 р., на 1,3 тис. квартир менше ніж у 1987 р., на 1,6 тис. квартир менше ніж у 1985 р. У черзі для його отримання очікувало 132 тис. сімей, з них 57% більше 10 років. При існуючих темпах житлового будівництва, для забезпечення квартирами тільки черговиків, без врахування приросту, потрібно було 20 – 30 років [44, с. 17 – 18]. Введення в дію загальної площі житлових будинків у Івано-Франківській області скоротилося на 23 тис. кв. м. [45, с. 8] У Івано-Франківську черга на отримання житла від 1985 р. збільшилася на 7 тис. сімей [46, с. 41]. Не витримував критики і благоустрій квартир. Воно було обладнане водопостачанням на 88%, каналізацією – 78%, газом – 94% [47, с. 45]. У Тернопільській області житлова забудова скоротилася на 20 тис. кв. м. [48, с. 5] Капітальний ремонт квартир поменшав на 54%, або на 28,8 тис. кв. м. менше ніж минулоріч [49, с. 75].

Темпи житлового будівництва у Волинській області у 1989 р. спадають ще на 12 тис. кв. м. [50, с. 12 – 13] Ведення в експлуатацію загальноосвітніх шкіл поменшало на 12 тис. учнівських місць [51, с. 18]. Обсяги будівництва лікарняних закладів змаліли на 190 ліжок [52, с. 21]. Введення в дію загальної площі житлових будинків за державні кошти скоротилося на 8 тис. м. кв. [53, с. 6]. Будівництво за власний рахунок і за допомогою державного кредиту в місті зменшилося на 7 тис. кв. м., на селі – на 9 тис. кв. м. [54, с. 65] Кількість помешкань, збудованих за кошти громадян, скоротилася на 382 одиниці, за кошти колгоспів – на 111. Середній розмір державного помешкання зменшився від 66 кв. м. до 62.5 кв. м., кооперативного від 56 кв. м. до 53 кв. м. [55, с. 66 – 67] Ведення в дію загальноосвітніх шкіл гальмувалося на 5 одиниць (1 у місті, 4 у селі) [56, с. 72]. Кількість лікарняних закладів поменшала на 353 ліжка, а дитячих дошкільних закладів на 330 місць [57, с. 73]. Загальна площа збудованого житла у

Закарпатській області зменшилася на 12 тис. кв. м.: 7 тис. кв. м. – у державних та кооперативних підприємствах, 5 тис. кв. м. – у колгоспах. Чисельність черговиків, які отримали житло, скоротилася на 1,3 тис. осіб. Не менш напруженим “квартирне питання” було на селі, де житловий фонд зменшився ще 2 тис. кв. м. [58, с. 150 – 153] У Чернівцях квартирний облік від початку 80-х рр. ХХ ст. мав таку динаміку: в 1980 р. у черзі для отримання житла знаходилося 16 361 сім’я, у 1985 р. – 18 198 сімей, у 1988 р. – 20 059 сімей, у 1989 р. – 26 050 сімей. Втім, довгоочікувані оселі були облаштовані водопроводом на 80%, каналізацією – на 80%, газом – на 92%, гарячим водопостачанням – на 72%, центральним опаленням – на 53%, ваннами – на 69% [59, с. 6 – 7].

У 1990 р. кількість введеного в дію житла у Львівській області скорочується на 57 тис. кв. м. [60, с. 11] Чисельність сімей, які знаходилися на обліку для його отримання зростала з року в рік і досягла позначки у 156 тис. черговиків [61, с. 78]. У динаміці їх кількість збільшилася: у містах на 3 616 сімей черговиків, в сільській місцевості – 59 тис. претендентів [62, с. 162]. Зведення житлових будинків змаліло на 57 об’єктів: 41 – не збудованих державними підприємствами, 16 – населенням за допомогою кредиту [63, с. 154–156]. У Івано-Франківській області число сімей, що потребували покращення житлових умов сягало 45 тис. Розрахунки свідчили, що для виконання програми “Житло – 2000” необхідно вводити в експлуатацію більш як 7 тис. квартир в рік, на що потужностей явно не вистачало. П’ятирічний план щодо будівництва дошкільних закладів невиконаний на 32%, шкіл – на 15%, клубів та будинків культури – на 5%, медичних закладів – на 17% [64, с. 16 – 17]. У Тернопільській області будівництво житла скоротилося на 34 тис. кв. м. [65, с. 5] Причиною сказаного стало зменшення цільових капіталовкладень на 37 млн. крб., або на 7% [66, с. 72]. Затрати на капітальний ремонт житла поменшали на 6 911 тис. крб., а площа приведених до житлового стану квартир поменшала на 21,2 тис. кв. м. Кількість закладів освіти, медичних установ, дитячих дошкільних закладів, бібліотек, музеїв, клубів залишалася на минулорічному рівні [67, с. 76 – 88].

Не мало перспектив вирішення “житлове питання” і у Волинській області, позаяк здача в експлуатацію будинків скоротилася на 19 293 тис. кв. м., що становило 92% виконання плану [68, с. 13]. Спорудження житла, медичних установ, закладів освіти та культури, торгівельно-побутових об’єктів зупинилося на позначці 57,6% від плану, освоєння державних капіталовкладень відбулося на 66,9%, будівництво житла – на 46,6%. Черга на отримання квартири збільшилася за два роки на 4,6 тис. осіб і складала більш як 26 тис. претендентів [69, арк. 25 – 26]. У Рівненській області введення в дію корисної житлової площі поменшало на 118 тис. кв. м. [70, с. 77]: у державному секторі – на 86 тис. кв. м., колгоспному – на 6 тис. кв. м. Проте на 24 тис. кв. м. збільшилася площа житла збудованого за рахунок власних коштів жителів області [71, с. 65]. Чисельність збудованих квартир зменшилася на 2 278 одиниць: 1 812 – у державному секторі, 99 – у колгоспному [72, с. 68 – 69]. Капіталовкладення у житлобуд змаліли на 1 млн. крб. За 5 років кількість черговиків, що знаходилися на обліку для поліпшення умов проживання зросла на 13 597 сімей [73, с. 68 – 69]. У 1990 р. у Закарпатській області 70 тис. кв. м. незданої в експлуатацію житлової площі говорили самі за себе. Область не отримала 0,4 тис. помешкань. Якщо темпи скорочення кількості осіб, що отримали житло у 1985 – 1988 рр. становили 0,5% – 1%, то 1988 – 1989 рр. – 1,3%, 1989 – 1990 рр. – 2,4%. У черзі на житло знаходилося 22 678 осіб. Більшість із черговиків очікувала на покращення житлових умов понад 10 років [74, с. 55 – 60]. Загальний житловий фонд поменшав на 257 тис. кв. м. Та й з благоустроєм помешкань було не все гаразд. Наприкінці ХХ століття комуністична влада спромоглася забезпечити оселі

своїх громадян водопроводом на 63,5%, каналізацією – на 63,1%, центральним опаленням – на 51,5%, гарячим водопостачанням – на 46,4%, ваннами – на 60,6% [75, 61 – 64]. Ліміти державних капіталовкладень у Чернівецькій області зменшено від 251 млн. крб. до 237 млн. крб. [76, с. 28] Тому й не знижувалося число черговиків. На обліку знаходилося 2,5 тис. сімей. З них: 149 сімей інвалідів, 759 – ветеранів Другої світової війни, 327 – “афганців”, 1 809 – багатодітних родин. Починаючи від 1989 р. здійснювався продаж державних квартир у особисту власність громадян. За 1990 р. продано 65 квартир та 285 будинків на суму 4,4 млн. крб. Кількість навчальних закладів, медичних установ, інституцій культурно-побутового призначення залишалася на минулорічному рівні [77, с. 15 – 18].

У 1991 р. житлове будівництво у Львівській області знизилося на 162 тис. кв. м. і становило 726 тис. кв. м., таким чином повернувшись до рівня 1985 р. (755 тис. м. кв.). Середня забезпеченість на одного мешканця зменшилась на 0,3 кв. м. [78, с. 88 – 92] Гостроту житлової проблеми демонструють зведені дані щодо кількості сімей, які прагнули отримати квартиру у 80-х рр. ХХ ст. У 1980 р. їх налічувалося 95 тис., 1985 р. – 120 тис., 1989 р. – 151 тис., 1990 р. – 155 тис., 1991 р. – 156 тис. [79, с. 93] У Івано-Франківській області введено в експлуатацію 4 596 квартир, загальною площею 395 тис. кв. м. 65% – за рахунок коштів населення. У порівнянні із відповідним періодом минулого року державний сегмент у житловому будівництві скоротився на 6% [80, с. 16]. Збільшуються об’єми продажу квартир в особисту власність. Якщо у передньому році населення придбало 380 помешкань, то у 1991 р. – 940. Будинків, відповідно, 630 і 1 130 [81, с. 53]. Кількість сімей, що перебували на обліку для покращення житлових умов, продовжувала зростати. За рік вона примножилася від 43 934 до 47 988 черговиків і мала стійку тенденцію до збільшення [82, с. 71]. Житлове будівництво у Тернопільській області зменшилося на 92 тис. кв. м., у сільській місцевості на 22 тис. кв. м. Кількість мешканців, які покращили житлові умови скоротилась на 6 тис. осіб [83, с. 73 – 86].

У 1991 р. будівництво житлових будинків у Волинській області поменшало на 109 тис. кв. м., загальноосвітніх шкіл – на 1,2 тис. місць, дошкільних закладів – на 1,2 тис. місць, медичних установ – на 120 ліжок. Припинилося зведення клубів та будинків культури [84, с. 26]. У Рівненській області державна житлова забудова зменшилася на рекордних 66 тис. кв. м., а колгоспна припиняється як така. Кількість сімей, що знаходилися на обліку для отримання житла зросла від 1985 р. на 14 711 черговиків, а від 1990 р. на 1 114 претендентів [85, с. 97]. Загалом по області рівненчани не дорахувалися 809 квартир [86, с. 93]. Та й благоустрій збудованих осель лише на 65% був забезпечений гарячим водопостачанням, на 83% – газом, на 88% – центральним опаленням [87, с. 98].

Введення в дію житлових будинків у Закарпатській області залишалося меншим ніж у 1985 р. на 12 тис. кв. м. За рахунок державних коштів було зведено лише 3 будинки, натомість спорудження помешкань за гроші населення зросло на 65,6 тис. кв. м. Серед 17,7 тис. осіб, що отримали житло – 16,8 тис. осіб зробили це за власний кошт. Продовжували знаходитися на обліку для покращення житлових умов 23 044 сім’ї [88, с. 90 – 95]. У Чернівецькій області введення в дію загальної площі житлових будинків поменшало на 18 тис. кв. м. Як наслідок, черга на отримання житла зросла на 465 сімей [89, с. 87]. Зведення житлових будинків за рахунок державних капіталовкладень скоротилося на 35 тис. кв. м. Будівництво шкіл, дитячих садків, лікувальних і торгівельних закладів, будинків відпочинку та об’єктів побутового призначення повернулося до рівня 1980 р. [90, с. 79]

Таким чином, наприкінці 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. природна несумісність ринкових новацій з плановими методами господарювання спричиняється до значного погіршення добробуту жителів західних областей УРСР. Найбільш відчутно зазначений спад проявлявся у сегменті соціального забезпечення мешканців регіону, а саме у плані покращення їх житлово-побутових умов. Слід зауважити, що у радянський період вирішення «квартирного питання» завжди залишало бажати кращого. Давалася взнаки суспільна власність на засоби виробництва, яка згорнула приватну власність до звуженого стану особистої. Однак, у перебудовні роки становище погіршується настільки, що подекуди державна житлова забудова гальмується на 85%. Це відкинуло західноукраїнський регіон на десять років у зворотному напрямку і повернуло його на рівень доперебудовних часів.

Список використаної літератури

1. История городов и сел Украинской ССР. Львовская область. – Киев, 1978. – С. 5.
2. Держкомстат УРСР. Львівське обласне управління статистики. Львівщина за роки Радянської влади. Статистичний збірник присвячений 50-річчю возз'єднання західноукраїнських земель в єдиній Україні. – Львів, 1989. – С. 57.
3. Держкомстат УРСР. Львівське обласне управління статистики. Львівщина за роки Радянської влади. Статистичний збірник присвячений 50-річчю возз'єднання західноукраїнських земель в єдиній Україні. – Львів, 1989. – С. 11.
4. Держкомстат УРСР. Львівське обласне управління статистики. Львівщина за роки Радянської влади. Статистичний збірник присвячений 50-річчю возз'єднання західноукраїнських земель в єдиній Україні. – Львів, 1989. – С. 56.
5. Держкомстат УРСР. Львівське обласне управління статистики. Львівщина за роки Радянської влади. Статистичний збірник присвячений 50-річчю возз'єднання західноукраїнських земель в єдиній Україні. – Львів, 1989. – С. 11.
6. Виконком Львівської міської ради народних депутатів. Економічні показники по місту Львову станом на 1 січня 1990 року. – Львів, 1990. – С. 113.
7. Виконком Львівської міської ради народних депутатів. Економічні показники по місту Львову станом на 1 січня 1990 року. – Львів, 1990. – С. 108.
8. Міністерство статистики України. Львівське обласне управління статистики. Аналітичні записки за 1990 р. Ф. 283. – Оп.10. – Арк. 19.
9. Державний комітет Української РСР по статистиці. Івано-Франківське обласне управління статистики. Основні показники розвитку народного господарства Івано-Франківської області за роки Радянської влади. – Івано-Франківськ, 1989. – С. 5.
10. Там само.
11. Там само.
12. Державний комітет Української РСР по статистиці. Івано-Франківське обласне управління статистики. Основні показники розвитку народного господарства Івано-Франківської області за роки Радянської влади. – Івано-Франківськ, 1989. – С. 26–30.
13. Там само.
14. Там само.
15. Тернопільське обласне управління статистики. Тернопільщина за роки Радянської влади. – Тернопіль, 1989. – С. 19.
16. Державний комітет Української РСР по статистиці. Соціально-економічний та культурний розвиток західних областей Української РСР за роки Радянської влади. – К., 1989. – С. 47.
17. Тернопільське обласне управління статистики. Тернопільщина за роки Радянської влади. – Тернопіль, 1989. – С. 77.

18. Тернопільське обласне управління статистики. Тернопільщина за роки Радянської влади. – Тернопіль, 1989. – С. 75.
19. Тернопільське обласне управління статистики. Тернопільщина за роки Радянської влади. – Тернопіль, 1989. – С. 86 – 92.
20. Госкомстат УССР. Волыньское областное управление статистики. Социальное и экономическое развитие Волынской области. – Луцк, 1988. – С. 6.
21. Там само.
22. Там само.
23. Державний комітет Української РСР по статистиці. Соціально-економічний та культурний розвиток західних областей Української РСР за роки Радянської влади. – К., 1989. – С. 47.
24. Державний комітет Української РСР по статистиці. Соціально-економічний та культурний розвиток західних областей Української РСР за роки Радянської влади. – К., 1989. – С. 13.
25. Там само.
26. Там само.
27. Госкомстат Украинской ССР. Ровенское областное управление статистики. Социальное развитие Ровенской области. – Ровно, 1989. – С. 12.
28. Госкомстат Украинской ССР. Ровенское областное управление статистики. Социальное развитие Ровенской области. – Ровно, 1989. – С. 82.
29. Державний комітет Української РСР по статистиці. Соціально-економічний та культурний розвиток західних областей Української РСР за роки Радянської влади. – К., 1989. – С. 47.
30. Українська Радянська Соціалістична республіка. Енциклопедичний довідник. – Київ, 1986. – С. 421.
31. Державний комітет Української РСР по статистиці. Соціально-економічний та культурний розвиток західних областей Української РСР за роки Радянської влади. – К., 1989. – С. 13.
32. Там само.
33. Державний комітет УРСР по статистиці. Закарпатське обласне управління статистики. Статистичний збірник. – Ужгород, 1989. – С. 5.
34. Там само.
35. Державний комітет УРСР по статистиці. Закарпатське обласне управління статистики. Статистичний збірник. – Ужгород, 1989. – С. 148.
36. Державний комітет УРСР по статистиці. Закарпатське обласне управління статистики. Статистичний збірник. – Ужгород, 1989. – С. 150.
37. Державний комітет УРСР по статистиці. Закарпатське обласне управління статистики. Статистичний збірник. – Ужгород, 1989. – С. 151.
38. Державний комітет УРСР по статистиці. Закарпатське обласне управління статистики. Статистичний збірник. – Ужгород, 1989. – С. 152.
39. Державний комітет Української РСР по статистиці. Соціально-економічний та культурний розвиток західних областей Української РСР за роки Радянської влади. – К., 1989. – С. 47.
40. Державний комітет УРСР по статистиці. Закарпатське обласне управління статистики. Статистичний збірник. – Ужгород, 1989. – С. 154.
41. Українська Радянська Соціалістична республіка. Енциклопедичний довідник. – Київ, 1986. – С. 464.
42. Держкомстат УРСР. Львівщина за післявоєнні роки. – Львів, 1990. – С. 64 – 65.

43. Держкомстат УРСР. Львівщина напередодні переходу до ринкових відносин. – Львів, 1990. – С. 74 – 78.
44. Міністерство статистики України. Львівське обласне управління статистики. Аналітичні записки за 1990 р. Ф. – 238. – Оп. 10. – Спр. 1. – Арк. 17 – 18.
45. Державний комітет УРСР по статистиці. Івано-Франківське обласне управління статистики. Основні показники розвитку народного господарства Івано-Франківської області. – Івано-Франківськ, 1990. – С. 8.
46. Держкомстат УРСР. Івано-Франківське обласне управління статистики. Місто Івано-Франківськ серед обласних центрів України. – Івано-Франківськ, 1991. – С. 41.
47. Державний комітет УРСР по статистиці. Івано-Франківське Обласне управління статистики. Основні показники розвитку народного господарства Івано-Франківської області. – Івано-Франківськ, 1990. – С. 45.
48. Держкомстат УРСР. Тернопільське обласне управління статистики. Тернопільщина напередодні переходу до ринкових відносин. – Тернопіль, 1991. – С. 5.
49. Там само.
50. Держкомстат УРСР. Волинське обласне управління статистики. Підсумки виконання державного плану економічного і соціального розвитку Волинської області за роки дванадцятої п'ятирічки. – Луцьк, 1991. – С. 12 – 13.
51. Держкомстат УРСР. Волинське обласне управління статистики. Підсумки виконання державного плану економічного і соціального розвитку Волинської області за роки дванадцятої п'ятирічки. – Луцьк, 1991. – С. 18.
52. Держкомстат УРСР. Волинське обласне управління статистики. Підсумки виконання державного плану економічного і соціального розвитку Волинської області за роки дванадцятої п'ятирічки. – Луцьк, 1991. – С. 21.
53. Держкомстат Української РСР. Ровенське обласне управління статистики. Ровенщина в цифрах. – Ровно, 1991. – С. 6.
54. Держкомстат Української РСР. Ровенське обласне управління статистики. Ровенщина в цифрах. – Ровно, 1991. – С. 65.
55. Держкомстат Української РСР. Ровенське обласне управління статистики. Ровенщина в цифрах. – Ровно, 1991. – С. 66 – 67.
56. Держкомстат Української РСР. Ровенське обласне управління статистики. Ровенщина в цифрах. – Ровно, 1991. – С. 72.
57. Держкомстат Української РСР. Ровенське обласне управління статистики. Ровенщина в цифрах. – Ровно, 1991. – С. 73.
58. Державний комітет УРСР по статистиці. Народне господарство Закарпатської області. Статистичний довідник. – Ужгород, 1990. – С. 150 – 153.
59. Госкомстат УССР. Черновицкое обласное управление статистики. Социально-экономическое развитие города Черновцы. – Черновцы, 1990. С. 6 – 7.
60. Міністерство статистики УРСР. Львівське обласне управління статистики. Народне господарство Львівської області у 1990 році. – Львів, 1991. – С. 11.
61. Міністерство статистики УРСР. Львівське обласне управління статистики. Народне господарство Львівської області у 1990 році. – Львів, 1991. – С. 78.
62. Міністерство статистики УРСР. Львівське обласне управління статистики. Соціальний розвиток Львівської області. Статистичний збірник. – Львів, 1991. – С. 162.
63. Міністерство статистики УРСР. Львівське обласне управління статистики. Соціальний розвиток Львівської області. Статистичний збірник. – Львів, 1991. – С. 154–156.

64. Держкомстат УРСР. Івано-Франківське обласне управління статистики. Соціально-економічний розвиток Івано-Франківської області у період переходу до ринкових відносин – Івано-Франківськ, 1991. – С. 16 – 17.
65. Держкомстат УРСР. Тернопільське обласне управління статистики. Тернопільщини напередодні переходу до ринкових відносин. – Тернопіль, 1991. – С. 5.
66. Держкомстат УРСР. Тернопільське обласне управління статистики. Тернопільщини напередодні переходу до ринкових відносин. – Тернопіль, 1991. – С. 72.
67. Держкомстат УРСР. Тернопільське обласне управління статистики. Тернопільщини напередодні переходу до ринкових відносин. – Тернопіль, 1991. – С. 76 – 88.
68. Підраховано автором за: Держкомстат УРСР. Волинське обласне управління статистики. Підсумки виконання державного плану економічного і соціального розвитку Волинської області за роки дванадцятої п'ятирічки. – Луцьк, 1991. – С. 13.
69. Державний архів Волинської області (далі – ДАВО). Ф. 32 (Луцький горком Компартії України). – Оп. 31. – Спр. 1. – Арк. 25 – 26.
70. Держкомстат Української РСР. Ровенське обласне управління статистики. Ровенщина в цифрах. Статистичний збірник. – Ровно, 1991. – С. 6.
71. Держкомстат Української РСР. Ровенське обласне управління статистики. Ровенщина в цифрах. Статистичний збірник. – Ровно, 1991. – С. 65.
72. Держкомстат Української РСР. Ровенське обласне управління статистики. Ровенщина в цифрах. Статистичний збірник. – Ровно, 1991. – С. 66 – 67.
73. Держкомстат Української РСР. Ровенське обласне управління статистики. Ровенщина в цифрах. Статистичний збірник. – Ровно, 1991. – С. 68 – 69.
74. Міністерство статистики Української РСР. Закарпатське обласне управління статистики. Народне господарство Закарпатської області у 1990 році. Статистичний збірник. – Ужгород, 1991. – С. 55 – 60.
75. Міністерство статистики Української РСР. Закарпатське обласне управління статистики. Народне господарство Закарпатської області у 1990 році. Статистичний збірник. – Ужгород, 1991. – С. 61 – 64.
76. Держкомстат УРСР. Чернівецьке обласне управління статистики. Про соціально-економічний розвиток Чернівецької області за 1990 роки дванадцятої п'ятирічки. – Чернівці, 1991. – С. 28.
77. Держкомстат УРСР. Чернівецьке обласне управління статистики. Про соціально-економічний розвиток Чернівецької області за 1990 роки дванадцятої п'ятирічки. – Чернівці, 1991. – С. 15 – 18.
78. Міністерство статистики України. Львівське обласне управління статистики. Народне господарство Львівської області у 1991 р. – Львів, 1992. – С. 88 – 92.
79. Міністерство статистики України. Львівське обласне управління статистики. Народне господарство Львівської області у 1991 р. – Львів, 1992. – С. 93.
80. Міністерство статистики України. Івано-Франківське обласне управління статистики. Про хід реалізації програми надзвичайних заходів щодо стабілізації економіки області та виходу її з кризового стану у 1991 році. – Івано-Франківськ, 1992. – С. 16.
81. Міністерство статистики України. Івано-Франківське обласне управління статистики. Про хід реалізації програми надзвичайних заходів щодо стабілізації економіки області та виходу її з кризового стану у 1991 році. – Івано-Франківськ, 1992. – С. 53.

82. Міністерство статистики України. Івано-Франківське обласне управління статистики. Івано-Франківщина у цифрах. – Івано-Франківськ, 1993. – С. 71.

83. Мінстат України. Тернопільське обласне управління статистики. Тернопільщина в цифрах. – Тернопіль, 1993. – С. 73 – 86 .

84. Міністерство статистики України. Волинське обласне управління статистики. Соціально-економічний стан Волинської області (статистичний збірник). – Луцьк, 1992. – С. 26.

85. Міністерство статистики України. Рівненське обласне управління статистики. Народне господарство області у 1992 році. – Рівне, 1993. – С. 97.

86. Міністерство статистики України. Рівненське обласне управління статистики. Народне господарство області у 1992 році. – Рівне, 1993. – С. 93.

87. Міністерство статистики України. Рівненське обласне управління статистики. Народне господарство області у 1992 році. – Рівне, 1993. – С. 98.

88. Міністерство статистики України. Закарпатське обласне управління статистики. Народне господарство Закарпатської області в 1992 році. Статистичний збірник. – Ужгород, 1993. – С. 90 – 95.

89. Міністерство статистики України. Чернівецьке обласне управління статистики. Народне господарство Чернівецької області у 1992 році. – Чернівці, 1993. – С. 87.

90. Міністерство статистики України. Чернівецьке обласне управління статистики. Народне господарство Чернівецької області у 1992 році. – Чернівці, 1993. – С. 79.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2015 р.

V. Chura

HOUSING OF RESIDENTS OF THE WESTERN REGIONS OF THE USSR AT THE TURN OF THE 80THS – 90THS OF THE XX CENTURY

The inefficiency of the Soviet productive model made itself felt throughout all the period of the Soviet Union. The financial and material position of its citizens did not occupied the first places among European countries. Therefore the key reason for a systemic crisis which engulfed the national economic complex of the USSR in the early 70s of the XX century was an extremely extensive model of planned economy. Its inefficiency caused the increasing deployment of well marked crisis phenomena in the Soviet economy in the early 80s of the XX century. During the second half of the 1980s the USSR national economic mechanism worked up to the possible limit. Trying to stop the country's Communist Party sliding into economic and thus political collapse led to the introduction of the policy of adjustment. However, ineffective implementation of social and economic reforms put the country in the framework of a systemic continuous crisis. The policy of rebuilding as an attempt to instill the planned Soviet economy with market elements has caused rapid worsening and deterioration of financial standing of the Soviet Union cutuzens. Initiated by the Communist Party leader Mikhail Gorbachev the efforts to implement cost accounting and self-financing set the production complex on the edge of survival. All its branches were swept with stagnation. The most notable for ordinary residents it manifested itself in the context of the dynamics of their living conditions.

The key challenge and the most important problem of the Communist Party regime's insolvency to appropriate social security was a permanent "housing problem". It demonstrated incompatibility of the innovations introduced by the communist regime and the ways of production of production that finally put the welfare of the inhabitants of the western regions of the USSR to the brink of survival. This is not the least reconstructs the patriotic public into the mass media of the national-democratic and anti-communist movement later.

The failure of the Communist Party elite to realize the ideas of restructuring contributed to a sharp deterioration of housing provision of the residents of Western Ukraine. In the early 90s of the XX century its target figures returned to the level of the 1970s and thus lost about 15-20 years. Last but not least the result of this was the rapid loss of credibility of the Communist Party at their local organizations, increasing frustration about its ability to lead the reformations of the society, and as a result the requirements for removal of Communist Party organizations from the city's enterprises and institutions with the realization of total departization. This reconstructs patriotically oriented public organizations into a mass media of national-democratic and anti-communist movement for the restoration of state independence of Ukraine.

Key words: CPSU-CPU, the restructuring, social security, housing, construction, contraction.

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Гедьо А.В.*, д.і.н., проф.; *Задунайський В.В.*, д.і.н., проф.

УДК 94: 329. 15] (477. 82) “1989 – 1990”

О.І. Чура

КОМПАРТІЙНА ВЛАДА ЛЬВОВА У ВИБОРАХ 1989 ТА 1990 РР.

На зламі 80-х рр. XX ст. комуністичний режим у СРСР зіштовхнувся із серйозними соціально-економічними та політичними проблемами ігнорування яких могло піддати сумніву провладний статус правлячої КПРС. Серед них – провали економічних реформ, перманентно низьке матеріальне становище громадян країни, загострення національної та релігійної проблем, деформаційні внутрішньопартійні явища тощо. З метою запобігання втрати політичного монополізму союзна керівництво у Москві наважується на запровадження політико-економічних новацій, більш відомих як перебудова. Їх економічна суть полягала у спробі симбіозу планових та ринкових методів господарювання названих госпрозрахунком та самофінансуванням. Вектор політичних реформ полягав у номінальній передачі державної влади від КПРС і руки радянських інституцій країни під пильним контролем компартпарату.

Така імітація демократичних перетворень викликає гостре незадоволення регіональної патріотично налаштованої громадськості на місцях. Одним із регіонів УРСР, де національні пріоритети існували стійкими здавна були західні області, а особливо їх негласна столиця – Львів. На його теренах перебудовна політреформа переростає у демократизаційні вимоги, які ослаблюють засади комуністичної влади у місті. Оприлюднення злочинів минулих десятиліть спричинилося до стрімкої дискредитації КПРС-КПУ в очах жителів Львова і як наслідок – національно-демократичного ренесансу, що швидко переріс у антикомуністичний. Компартійне середовище вкрай вороже ставилося до відродження національно-визвольного руху і широко розгорнуло боротьбу проти спроб позбавлення його монополії на політичну владу.

Найголовнішими кроками на цьому державотворчому шляху були ініційовані XIX Всесоюзною партійною конференцією вибори до Верховної ради СРСР у 1989 р. та Верховної ради УРСР і місцевих рад у 1990 р. У першому випадку, не дивлячись на обрання опозиційних депутатів, львівському компартпарату хоча і номінально, але